

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ปัจจุบัน คำว่า "คุณภาพชีวิต" เป็นคำที่กล่าวขานกันมาก ทั้งจากหน่วยงานภาครัฐบาล และภาคเอกชน แต่เมื่อถามถึงความหมายของคำว่า "คุณภาพชีวิต" คนทั่วไปมักจะให้คำจำกัดความที่แตกต่างกัน บางคนหมายถึง สภาพทางจิตใจที่รู้สึกมีความสุข บางคนมองถึงการบริหารของรัฐที่ก่อให้เกิดความสะดวกสบาย บางคนมองครอบคลุมถึงสภาพร่างกาย จิตใจ อารมณ์และสังคมที่กลมกลืนกัน และบางคนมองเฉพาะสังคมที่มีระเบียบและมีความปลอดภัย อย่างไรก็ตาม คุณภาพชีวิตในกระแสการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของสังคมในปัจจุบันนี้ เราอาจกล่าวได้ว่าคุณภาพชีวิตที่ดี คือ ความสามารถในการปรับตัวได้เป็นอย่างดีในทุกสังคม ทั้งนี้เนื่องจากชีวิตมนุษย์จะมีความหมายอย่างสมบูรณ์ได้ เมื่อบุคคลสามารถดำเนินชีวิตและสร้างความสัมพันธ์ที่สอดคล้องกับเพื่อนมนุษย์ด้วยกันได้ และจากการดำรงชีวิตร่วมกันของมนุษย์นี้เอง ก่อให้เกิดสังคมขึ้น สังคมกับบุคคลจึง ไม่อาจพิจารณาแยกจากกันได้ ชีวิตอันพึงประสงค์ของมนุษย์จึงไม่เพียงแต่จะให้มี ความกลมกลืนกับสภาพสังคมและสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติเท่านั้น แต่ยังจำเป็นต้องสอดคล้องกับธรรมชาติของสังคมมนุษย์อีกด้วย

ในปัจจุบันสภาพของสังคมไทยมีความเปลี่ยนแปลงทางด้าน เศรษฐกิจและสังคมอย่างรวดเร็วส่งผลทำให้เกิดภาวะความตึงเครียดไปตามภาวะต่างๆ จากสภาพความกดดันและเปลี่ยนแปลงดังกล่าว มนุษย์จึงต้องปรับตัวเพื่อให้สามารถอยู่รอดในสังคมหรือกล่าวอีกนัยหนึ่งได้ว่าวิธีการเพื่อจะดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข เป็นขบวนการสำคัญที่บุคคลจะต้องเรียนรู้ ไม่ว่าจะเป็นวัยทารก วัยเด็ก วัยรุ่น วัยผู้ใหญ่ ผู้สูงอายุ หรือประกอบอาชีพใด ๆ ก็ตาม ทั้งนี้เนื่องจากว่า ถ้ามนุษย์ไม่สามารถปรับตัวเองให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมแล้ว ย่อมก่อ

ให้เกิดความกังวลความขัดแย้ง จนทำให้เกิดปัญหาทางด้านพฤติกรรมอันเนื่องมาจากความบกพร่องในการปรับตัวและปัญหาอันเกิดจากการปรับตัวนี้เกิดขึ้นได้กับมนุษย์ทุกเพศวัยและอาชีพ โดยเฉพาะหญิงอาชีพพิเศษ หรือที่รู้จักกันทั่วไปว่า "โสเภณี" ซึ่งเป็นที่ทราบกันดีว่า กลุ่มหญิงที่มีอาชีพพิเศษเป็นที่รังเกียจของคนทั่วไปในสังคม เพราะเป็นอาชีพที่ขัดต่อวัฒนธรรมหรือศีลธรรมของสังคมโดยส่วนรวม อย่างไรก็ตามปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในสังคมคือ สตรีในภาคเหนือมีปริมาณการเข้าสู่ตลาดการค้าประเวณีเป็นจำนวนมาก ถึงแม้จะมีกฎหมายปรามการค้าประเวณีก็ตาม แต่การประกอบอาชีพดังกล่าวก็ยังคงมีอยู่ และนับวันจะยิ่งเป็นปรากฏการณ์ที่มากขึ้น การเกิดปรากฏการณ์เช่นนี้จากการศึกษาของผู้ที่เกี่ยวข้อง ไม่ว่าจะเป็นนักวิชาการ องค์กรหรือหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชน หลายฝ่ายต่างสรุปถึงสาเหตุที่เป็นปัจจัยผลักดันให้สตรีต้องไปประกอบอาชีพพิเศษดังกล่าว ดังที่ ประดิษฐ์ สติวงศ์ (2524) ซึ่งได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับภูมิหลังทางสังคมของหญิงอาชีพบริการพิเศษได้สรุปว่า เกี่ยวข้องกับสาเหตุทางเศรษฐกิจ อันได้แก่ ความยากจน การไม่มีงานทำในชนบท การขาดปัจจัยจำเป็นพื้นฐาน การมีภาระหนี้สิน การมีภาระการเลี้ยงดูครอบครัว นอกจากนี้สตรีเหล่านี้ยังต้องการศึกษาอีกด้วย ส่วนมากหญิงอาชีพพิเศษเหล่านี้จบการศึกษาภาคบังคับและมีจำนวนไม่น้อยที่ไม่จบการศึกษาภาคบังคับ ซึ่งเป็นสาเหตุหนึ่งของการที่ถูกหลอกลวงได้ง่าย ส่วนสาเหตุทางด้านอิทธิพลของสังคมและวัฒนธรรมที่ได้รับผ่านสื่อมวลชนต่าง ๆ นับเป็นสิ่งที่มอิทธิพลต่อชุมชนเป็นอย่างมาก สื่อเหล่านี้ได้นำเอาวัฒนธรรมจากสังคมเมืองเข้าสู่วิถีชนบทอย่างรวดเร็วเกินกว่าที่คนในชุมชนจะปรับตัวได้ทัน ทำให้เกิดลัทธิบริโภคนิยม ลัทธิเอาอย่างเกิดความฟุ้งเฟ้อ ยังผลให้เกิดการแข่งขันทางวัตถุในชุมชนชนบทมากขึ้น นอกจากนี้มูลนิธิผู้หญิง (2531) ยังได้ศึกษาเกี่ยวกับวัฒนธรรมที่เป็นแรงกระตุ้นหรือดึงดูดให้สตรีเข้าสู่อาชีพนี้ เช่น คำพังเพยที่ว่า "ทุกขมิได้กิน บมิไผเอาไฟส่องทอง ทุกข์บ่ได้งับบ่ได้ย่องพี่น้องดูแคลน" ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าในชุมชนชนบทนั้นมองวัตถุเป็นเรื่องสำคัญ และวัตถุระดับขั้นทางสังคมด้วยวัตถุ และที่สำคัญสังคมได้กล่อมเกลายุตรหลานเกี่ยวกับความเชื่อประการหนึ่งคือ ความกตัญญูรู้คุณต่อบิดา มารดา ซึ่งเป็นสิ่งที่เด็กหญิงและสตรีภาคเหนือยึดมั่นและยอมไปประกอบอาชีพโสเภณี เพื่อให้พ่อแม่ได้มีความสุขสะดวกสบาย เป็นการทดแทนบุญคุณที่ได้เลี้ยงดูจนเติบโตใหญ่

อย่างไรก็ตามแม้ว่าสาเหตุปัญหาอันเนื่องมาจากสภาวะความยากจนในครอบครัว จะเป็น การอธิบายสาเหตุหลักหรือเป็นปัญหาใหญ่ที่ผลักดันให้เด็กหญิงและสตรีเข้าสู่อาชีพเป็น โสเภณี แต่ ในปัจจุบันพบว่าสภาพดังกล่าวมีแนวโน้มลดลง (คณะทำงานวางแผนพัฒนาสตรีระยะยาว 2525) หญิงที่ประกอบอาชีพโสเภณีในปัจจุบันหา ได้มีปัญหาสืบเนื่องมาจากความยากจนแต่เพียงอย่างเดียว ไม่ แต่เพราะ "สภาวะฟุ้งเฟ้อ บริโภคนิยม และวัตถุนิยมในระบบตลาดที่เงินเป็นใหญ่" สภาพะ ดังกล่าวได้เกิดขึ้นในหมู่บ้านชนบทอันเนื่องมาจากอิทธิพลของแรงผลักดันจากภายนอก ได้ก่อให้เกิด ความเปลี่ยนแปลงค่านิยม ทศนคติของสถาบันและ โครงสร้างต่าง ๆ ในชุมชน ปัญหาดังกล่าวจึงนับ เป็นปัญหาที่มีความสำคัญที่รัฐได้พยายามเข้าไปแก้ไข ที่ผ่านมารัฐบาลได้มีนโยบายผลักดันให้หญิง อาชีพพิเศษเหล่านี้กลับภูมิลำเนาเดิม โดยการกำหนดให้มี "โครงการสร้างชีวิตใหม่ให้แก่สตรี ชนบท" นอกจากนี้ในบทบาทขององค์กรเอกชนต่าง ๆ ก็ได้ให้การสนับสนุนโดยการให้ความรู้ด้าน อาชีพแก่กลุ่มหญิงอาชีพพิเศษ เช่นเดียวกัน แต่ก็ไม่ประสบความสำเร็จที่จะทำให้กลุ่มหญิงอาชีพพิเศษ ดำรงชีวิตอยู่ในชุมชนได้อย่างมีความสุข เพราะไม่สามารถปรับตัวเข้ากับชุมชนของตนเองได้ ต้อง กลับคืนสู่อาชีพ และสถานะเดิม (ไทยรัฐ, 2537, หน้า 3)

อย่างไรก็ตามโดยธรรมชาติของมนุษย์ ซึ่งมีประเพณีวัฒนธรรมหล่อหลอมเป็นชีวิตจิตใจ ของชาวชนบท แม้ว่าจะมีความจำเป็นต้องโยกย้ายไปประกอบอาชีพในสังคมใหม่ ก็พยายามกลับ คืนสู่ถิ่นเดิมเมื่อเกิดความสมตลยทางบริบท และจากการสัมภาษณ์หญิงอาชีพพิเศษเบื้องต้น พบว่ามี กลุ่มหญิงอาชีพพิเศษที่กลับภูมิลำเนากลุ่มหนึ่งยื่นหยัด ในการต่อสู้เพื่อให้ตนเองสามารถดำรงอยู่ได้ ในชุมชน ความพยายามดังกล่าวของหญิงกลุ่มนี้ทำให้ผู้วิจัยต้องการที่จะทราบว่ากลุ่มหญิงอาชีพพิเศษ นี้มีการปรับตัวต่อการดำรงชีวิตในชุมชนได้อย่างไร มีปัจจัยอะไรบ้างที่มีความสัมพันธ์ต่อการปรับตัว โดยเฉพาะการปรับตัวในระยะ 1 - 2 ปี แรกที่กลับภูมิลำเนา ผลของการวิจัยครั้งนี้จะเป็น ประโยชน์ในการดำเนินการของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ในการป้องกันหญิงอาชีพพิเศษกลับภูมิลำเนา มิให้กลับสู่อาชีพเดิมต่อไป

วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. เพื่อศึกษาการปรับตัวของหญิงอาชีพพิเศษภายหลังการกลับคืนภูมิลำเนาในชุมชนชนบทในภาคเหนือ
2. เพื่อศึกษาเงื่อนไขและสถานการณ์ทางสังคมและจิตวิทยาในชุมชนที่มีความสัมพันธ์กับการปรับตัวของหญิงอาชีพพิเศษที่กลับภูมิลำเนา

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทำให้ทราบลักษณะการปรับตัวของหญิงอาชีพพิเศษเมื่อกลับคืนภูมิลำเนา
2. ทราบว่ามีปัจจัยอะไรบ้างที่มีความสัมพันธ์ต่อการปรับตัวของหญิงอาชีพพิเศษเมื่อกลับคืนภูมิลำเนา
3. เพื่อเป็นแนวทางในการดำเนินนโยบายที่เกี่ยวข้องกับหญิงอาชีพพิเศษและสตรีกลุ่มเสี่ยง

ขอบเขตของการวิจัย

1. ขอบเขตของประชากร

1.1 กลุ่มหญิงอาชีพพิเศษที่กลับภูมิลำเนา ที่อาศัยอยู่ในเขตตำบลเดียวกันของชุมชนชนบทภาคเหนือ และเนื่องจากการศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษาถึงการปรับตัวของหญิงที่เคยประกอบอาชีพขายบริการพิเศษ ซึ่งในสายตาของคนทั่วไปมองว่าเป็นอาชีพที่น่ารังเกียจ หากจะนำชื่อ สกุล ของหญิงเหล่านี้มาเปิดเผยก็จะเป็นเรื่องที่ไม่เหมาะสม ผู้วิจัยจึงขอใช้นามสมมุติในการศึกษาค้างนี้

1.2 ผู้ให้ข้อมูลของ เงื่อน ไชและสถานการณ์ในชุมชนที่สัมพันธ์กับการปรับตัวของหญิงอาชีพพิเศษที่กลับภูมิลำเนาในชุมชนนั้นเป็นหลัก เช่น บิดา มารดา เครือญาติ ผู้นำชุมชน กลุ่มผู้ชายที่เกี่ยวข้องกับหญิงอาชีพพิเศษ ครูที่อยู่ในชุมชน พระสงฆ์ในชุมชน

2. ขอบเขตของเนื้อหา

2.1 ศึกษาการปรับตัวของหญิงอาชีพพิเศษที่กลับภูมิลำเนา ทางด้านต่างๆ ดังนี้คือ

- การปรับตัวทางด้านสรีระวิทยา
- การปรับตัวทางการรับรู้เกี่ยวกับตัวเอง
- การปรับตัวทางด้านบทบาทหน้าที่
- การปรับตัวทางการพึ่งพาอาศัยระหว่างกัน

2.2 ศึกษาเงื่อน ไชและสถานการณ์ในชุมชนที่สัมพันธ์กับการปรับตัวของหญิงอาชีพพิเศษที่กลับภูมิลำเนา

2.3 กระบวนการเรียนรู้ทางสังคมที่มีผลต่อการปรับตัวของหญิงอาชีพพิเศษ เช่น ครอบครัว กลุ่มเพื่อน แหล่งข่าวสารข้อมูลในชุมชน ระดับการศึกษา ระบบเครือญาติ และระบบความสัมพันธ์ของคนในชุมชน ในบริเวณของชุมชนและครอบครัว ได้แก่ สภาพทางนิเวศวิทยาของชุมชน ประวัติศาสตร์และความเป็นมาของหมู่บ้าน ประวัติของชุมชนที่เกี่ยวข้องกับการค้า ประเพณี โครงสร้างทางสังคมของชุมชนและสถาบันต่าง ๆ ในชุมชน ศาสนา ความเชื่อ จารีต ประเพณีและวัฒนธรรม การศึกษาของชุมชน และการเมืองการปกครองของชุมชน

3. ขอบเขตของพื้นที่

ผู้วิจัยเลือกศึกษาชุมชนในภาคเหนือตอนบน ที่มีหญิงอาชีพพิเศษที่กลับภูมิลำเนาอยู่ไม่น้อยกว่า 10 คน โดยศึกษาเฉพาะกลุ่มเป้าหมายที่อยู่ในเขตตำบลเดียวกันของอำเภอหนึ่งในจังหวัดภาคเหนือตอนบน ในที่นี้ผู้ศึกษาขอสมมติชื่อว่า ตำบลนาแล้ง

นิยามคำศัพท์เฉพาะ

การปรับตัว หมายถึง ความสามารถของหญิงอาชีพพิเศษในการตอบสนองต่อสิ่งแวดล้อม ซึ่งในการศึกษาครั้งนี้ประเมินจากความสามารถในการปรับตัวเพื่อตอบสนองความต้องการพื้นฐาน 4 ด้าน ตามทฤษฎีการปรับตัวของรอย (Roy 's adaptation theory) คือ 1) การปรับตัวตามความต้องการด้านสรีระวิทยา หมายถึง ความสามารถของหญิงอาชีพพิเศษในการตอบสนองความต้องการปฐมภูมิของร่างกาย ได้แก่ อาหาร การพักผ่อน และการออกกำลังกาย 2) การปรับตัวด้านอัตมโนทัศน์ หมายถึง การตอบสนองตามความรู้สึกนึกคิดที่หญิงอาชีพพิเศษมีต่อตนเอง เกี่ยวกับร่างกายและด้านส่วนบุคคล ซึ่งครอบคลุมด้านศีลธรรม จริยธรรม ความคาดหวัง และความสำคัญของตนเอง 3) การปรับตัวด้านบทบาทหน้าที่ หมายถึง พฤติกรรมของหญิงอาชีพพิเศษที่เกี่ยวข้องกับการกระทำบทบาทหน้าที่ในสังคม ซึ่งครอบคลุมบทบาทดังต่อไปนี้ คือ บทบาทการเป็นสมาชิกของครอบครัว บทบาทการเป็นสมาชิกของชุมชน และบทบาทการมีส่วนร่วมกระทำกิจกรรมในชุมชน 4) การปรับตัวด้านการพึ่งพาอาศัยระหว่างกัน หมายถึง ความเหมาะสมของพฤติกรรมของหญิงอาชีพพิเศษในการช่วยเหลือตนเอง การขอความช่วยเหลือจากผู้อื่น และการให้ความช่วยเหลือผู้อื่น

หญิงอาชีพพิเศษ หมายถึง สตรีที่ประกอบอาชีพด้วยการเป็น โสเภณี หรือสตรีที่ขายบริการทางเพศทั้งในรูปแบบเปิดเผยหรือแอบแฝงในสถานเริงรมย์ต่างๆ เช่น ห้องอาหาร อาบอบนวด ฯลฯ